

V TOMTO ČÍSLE

1. Editorial

2. Téma

- Okénko „ad fontes“
– Gustav Radbruch
a obnova práva
v poválečném Německu
- Etnická diskriminace
v českých školách i po
novele školského zákona?

3. Judikatura evropských soudů

- Staljinovi vnuci u ESLP
a v České televizi

4. Judikatura vnitrostátních zahraničních soudů

- Referendum o ochraně
rodiny před Ústavním
soudem Slovenské
republiky

5. Mezinárodní prameny

- Nová mezinárodní
smlouva ke korporacím
a lidským právům:
vstupuje OSN znovu „do
téže řeky“?

6. Zprávy a informace

KONTAKT

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Právnická fakulta,
Výzkumné centrum pro lidská práva
nám. Curieových 7
116 40 Praha 1

e-mail: vcjp@centrum.cz
www: <http://www.vclp.cz>

1. Editorial

Vážení čtenáři,

Číslo 2/2015 Bulletinu VCLP přináší opět řadu aktuálních článků a zpráv, jakož i výběr zajímavé mezinárodní judikatury, vztahující se k lidským právům. Do psaní příspěvků se zapojilo již tradičně několik členů Centra.

Je potěšující skutečností, že Bulletin si získal čtenáře i v odborné veřejnosti mimo rámec Univerzity Karlovy. Do tohoto čísla přispěla zajímavým článkem o projektu nové smlouvy ke korporacím a lidským právům „korespondentka z Ženevy“ Mgr. Ivana Machoňová Schellongová, která řadu let pracovala v úřadu Vysokého komisaře OSN pro lidská práva (UNHCHR). Tato aktivita by měla být příkladem pro některé členy VCLP, kteří dosud autorsky nepřispěli do Bulletinu.

V období duben – červen 2015 i nadále pokračovaly bohaté aktivity Centra. V měsíci dubnu se uskutečnila jednak konference na téma „Zločin agrese v Římském statutu MTS“ (24.4.), jednak přednáška prof. Geir Ulfsteina (PluriCourts, Uni Oslo) na téma „The European Court of Human Rights: A Constitutional Court for Europe?“ (29.4.). Jak už je dobrým zvykem, z konference vyjde recenzovaná kolektivní publikace.

V průběhu května a června také zavítali na PF UK zajímaví zahraniční hosté, jejichž přednášek se zúčastnili členové Centra: prof. Hennie A. Strydom (Uni Johannesburg) na téma „Individual and State Responsibility for the Crime of Torture“ (18.5.) a paní Lakshmi Puri, ASG a zástupkyně ředitelky UN Women na téma „Status of women, role of the UN in this agenda and relation to sustainable development“ (1.6.).

Dne 15.6. se pak bude konat další seminář, a to ve spolupráci s centrem pro lidská práva (CRDH) Université Paris 2, na téma „Vers la pénalisation du droit international des Droits de l'Homme?-Towards Criminalization of International Law of Human Rights?“.

Všichni zájemci o činnost Centra jsou zváni k účasti na pořádaných seminářích a k posílání příspěvků do Bulletinu.

Prof. JUDr. Pavel Šturma, DrSc.
koordinátor Centra

2. Téma

Okénko „ad fontes“ – Gustav Radbruch a obnova práva v poválečném Německu

V letošním roce si připomínáme 70. výročí skončení druhé světové války. V právu se v souvislosti s koncem války často hovoří o návratu k přirozenoprávní doktríně a k idejím lidských práv, nově též práv sociálních.

Důraz na lidská práva jako základ poválečné obnovy připomíná například F. D. Roosevelt ve svém projevu v Kongresu v roce 1944, v němž prosazuje myšlenku sociálních práv doplňujících dosavadní americký katalog základních práv (tzv. Second Bill of Rights s ústřední tezí „chudí lidé nejsou svobodní“).

Hlavním argumentem zde byla možnost jednotlivce zbavit se ekonomické nejistoty a závislosti, jež byly vnímány jako klíčové faktory vzestupu totalitárních režimů v první polovině dvacátého století.

V Evropě došlo k nejvýznamnějším proměnám práva přirozeně v Německé spolkové republice.

Ještě před přijetím ústavy (Základního zákona) v roce 1949 jsme ihned po skončení války svědky zásadní ideové diskontinuity.

Patrně nejvýznamnější osobností a do jisté míry symbol německé obnovy práva byl Gustav Radbruch.

Zvláště důležité bylo jeho odmítnutí nejen nacistického práva, nýbrž i předválečného pojetí práva založeném na právně pozitivistickém přístupu.

Předválečné právo podle jeho tvrzení selhalo tím, že nedokázalo zabránit nástupu nacismu. Přitom před rokem 1933 byl Gustav Radbruch významným zastáncem právního pozitivismu.

Krátce po skončení druhé světové války se G. Radbruch vrátil na Právnickou fakultu Univerzity v Heidelbergu, kterou musel z politických důvodů opustit v roce 1933.

S vědomím, že obnova práva musí být nutně spojena s proměnou právního vzdělávání, přijímá i přes svůj pokročilý věk funkci děkana

Právnické fakulty. V jednom z prvních projevů v této funkci nazvaném „obnova práva“ (Erneuerung des Rechts) se přihlásil mimo jiné k následujícím zásadám:

- ideové diskontinuitě nejen s nacistickým, nýbrž i s předválečným pozitivistickým právem.

Radbruch zdůrazňuje potřebu „návratu k lidským právům, které stojí nad všemi zákony, k přirozenému právu, které odpírá platnost zákonům, které odmítají spravedlnost“;

- většímu důrazu na srovnávání různých právních řádů, a to i mezi různými právními kulturami, neboť srovnávání ukazuje mimo jiné přednosti a nedostatky vlastní právní úpravy;

- v oblasti soukromého práva k návratu k římskoprávním zásadám, avšak modifikovaným koncepcemi sociálního práva, tj. zejména pracovním zákonodárstvím;

- razantní proměně trestního práva, které by se mělo vrátit k humanistickým zásadám a právní jistotě (oproti násilí a kvůli nacistického trestního práva);

- v neposlední řadě by měla německá právní věda usilovat o vznik nového mezinárodního práva založeného na systému Organizace spojených národů, a dále na práci norimberského tribunálu konstruujícího mezinárodní odpovědnosti jednotlivců za válečné zločiny.

G. Radbruch ovlivnil svým dílem vydaným v krátkém období od roku 1945 až do své smrti v roce 1949 řadu poválečných německých právních vědců.

Z nejvýznamnějších jmenujme současného německého právního filozofa Roberta Alexyho (*1945), jehož nonpozitivistický pohled na právo je odvozen mimo jiné od známé Radbruchovy formule řešící konflikt mezi spravedlností a právní jistotou a odmítající uzнат platnost extrémně nespravedlivého pozitivního práva.

Pavel Ondřejek

Etnická diskriminace v českých školách i po novele školského zákona?

V dubnu 2015 vydala Amnesty International zprávu o diskriminaci romských dětí v českém vzdělávacím systému.¹

Přestože se nejedná o první upozornění tohoto typu, načas se jí povedlo upoutat zájem médií i vzhledem k ostrému odsouzení ze strany ministra školství.

Zpráva upozorňuje na pokračování nepřiměřeného zařazování romských dětí do praktických škol.

Fakticky se tak nezměnila situace od roku 2007, kdy Evropský soud pro lidská práva (ESLP) konstatoval na straně České republiky porušení zákazu diskriminace v souvislosti s právem na vzdělání.²

Soud tehdy spatřoval systematickou diskriminaci jednak v procesu zařazování dětí do zvláštních škol pro děti se specifickými vzdělávacími potřebami, jednak v důsledcích tohoto vzdělávání, kdy absolventi těchto škol mají horší uplatnitelnost na pracovním trhu, o dalším osobním rozvoji nemluvě.

Česká republika po dlouhé prodlevě (pomineme-li formální zrušení zvláštních škol, protože romské děti byly nadále nepřiměřeně umísťovány do základních škol praktických a výukových programů pro děti s lehkým mentálním postižením)³ reagovala novelou školského zákona č. 82/2015 Sb., která by v částech týkajících se podpory a vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami měla nabýt účinnosti 1. září 2016.

Nejpozději k tomuto datu mají být žáci praktických škol, kteří nejsou postiženi některou z taxativně vyjmenovaných vad v novelizovaném § 16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon, převedeni do „většinového“ vzdělávání.⁴

¹ Plný text zprávy je dostupný zde: <http://www.amnesty.cz/download/file/500>

² Rozsudek velkého senátu ve věci D. H. a ostatní proti České republice, stížnost č. 57325/00.

³ Viz výstižnou stať P. Boučkové Nesnesitelná těžkost výkonu rozhodnutí: výkon rozsudku ESLP postihujícího segregaci ve vzdělávání. In: Bobek, M. a kol. Dvacet let Evropské úmluvy v České republice a na Slovensku. Praha 2013, str. 193 a násl.

⁴ Zákon č. 82/2015 Sb., novela školského zákona, čl. II Přejícná ustanovení, bod 1.

V mezidobí se však ukazuje, že ani odstranění nejzávažnějších pochybností ohledně procesu přijímání romských dětí do zvláštních, resp. praktických škol⁵ nemusí vést k inkluzivnímu vzdělávání.

Právě výše uvedená zpráva Amnesty International poukazuje na praktiky škol a rodičů převážně dětí většinové populace, kdy dochází k faktické segregaci při vzdělávání.

Rodiče neromských dětí se zdráhají zapisovat své děti do základních škol s vyšším podílem romských dětí a dávají přednost „neromským“ školám, či alespoň školám, které v podstatě na základě etnických kritérií, záměrně oddělily školní budovy nebo pro děti zřídily speciální třídy.

Pro rodiče romských dětí je naopak obtížné zapsat dítě do běžné většinové školy, a to např. vzhledem k testům a kritériím ponechaným z velké části na uvážení škol (na problém testů koncipovaných pro majoritní populaci a nezohledňujících romská specifika poukázal i ESLP ve výše zmíněném rozsudku velkého senátu ve věci D.H. v. ČR) anebo kvůli neformálním doporučením zapsat své dítě jinam, kde mu nebude hrozit vyčleňování nebo šikana ze strany ostatních spolužáků.

Vertikální vztah mezi státem jako zřizovatelem základních škol a těmi, kdo mají právo na vzdělání, se pak štěpí na paralelní vztahy mezi státem a dětmi majoritní populace na straně jedné a státem a dětmi z menšinových skupin.

Navíc, vedle dětí a jejich práva na vzdělání zde vstupují další subjekty – rodiče a jejich právo na výchovu a vzdělání ve shodě s jejich náboženským a filosofickým přesvědčením.

ESLP sice interpretuje druhou větu článku 2 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod široce, avšak toto přesvědčení „musí být seriózní, dlouhodobé a v demokratické společnosti akceptovatelné.“⁶

⁵ Se zřizováním zvláštních škol, tříd, studijních skupin nebo oddělení počítá i novela zákona, přičemž taxativně vymezuje postižení a vady, které mohou být důvodem pro zařazení dítěte do této výuky (srov. novelizovaný § 16 odst. 9 zákona č. 561/2004 Sb., školský zákon).

⁶ Kmec, J. et al.: Evropská úmluva o lidských právech: komentář. 1. vyd. Praha 2012, str. 1312.

Umělé vytváření „neromských“ (a do určité míry recipročně i „romských“) škol a tříd na základě preferencí rodičů dětí nemá žádnou oporu v objektivním právu.

Právní řešení vyžadují mj. přehodnocení stávajících teorií ohledně pozitivních závazků státu ve vztahu k právu na vzdělání nebo zvážení přípustnosti pozitivních opatření podporujících inkluzivní vzdělávání (případně včetně určité formy zvýhodnění dětí pocházejících z etnických menšin při zápisu do základních škol).

Vzhledem k politické citlivosti tématu bude proveditelnost jakýchkoliv právních opatření značně závislá na postoji většinové populace, ledaže by změna byla prezentována jako vnucení vnějšími (EU, ESLP) či vnitřními institucemi (soudy, zejména Ústavní soud), na které voličům odpovědní politici nemají, resp. ani nemohou mít vliv.

Jana Ondřejková

3. Judikatura evropských soudů

Stalinovi vnuci u ESLP a v České televizi

Šestého května 2015 byl jeden ze dvou ještě žijících vnuků Josifa Vissarionoviče Stalina, Alexandr Burdonskij, hostem středního Interview ČT24.

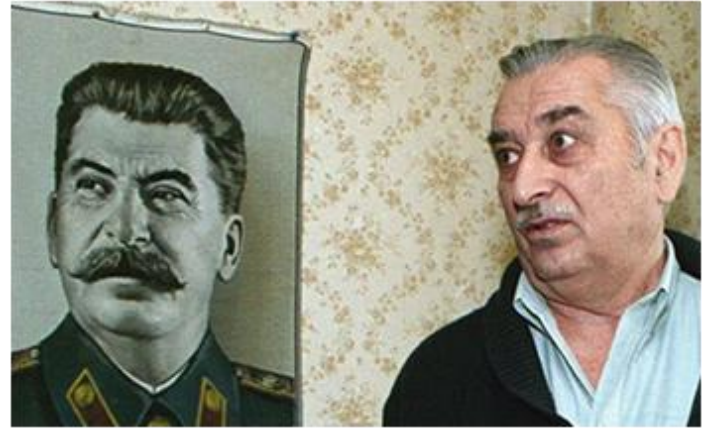
Hovořil o politice v Rusku a o svém dědečkovi.

Zde mimo jiné sdělil, že Stalin byl nesmírně inteligentní, dokázal prý z hlavy nadiktovat 27 filozofických titulů, které v daný den pro své rozhodování potřeboval. Josif Vissarionovič byl podle něj krutý, ale i doba byla taková.

Alexandr Burdonskij zejména řekl: „Je jednoduché vše uzavřít s tím, že všichni byli hodní a on byl špatný, ale tak to nebylo...historie je složitá věc, krutá, špinavá a velice krvavá.“

Na otázku vedoucího pořadu, zda se stýká se svým bratrem Jevgenijem Džugašvili, odmítl pan Burdonskij odpovědět.

Je známo, že starší vnuk Stalina, Jevgenij se svého děda také zastává. Došel až ke Štrasburskému soudu.

V lednu 2015 zveřejnil Evropský soud pro lidská práva (ESLP) v online databázi HUDOC své rozhodnutí ze dne 9. prosince 2014 v této věci.

Stížnost pana Džugašvili se týkala porušení práva na soukromý a rodinný život na základě článku 8 Evropské úmluvy o lidských právech a základních svobodách (EÚLP).

Toto porušení spatřoval v nemožnosti obhájit u vnitrostátních soudů pověst svého děda, Josifa Vissarionoviče.

S ohledem na toto namítal vnuk Stalina také porušení práva na spravedlivé řízení (článek 6) a neúčinnost prostředků ochrany (článek 13).

Základní fakta případu jsou následující:

Stěžovatel, vnuk bývalého sovětského vůdce Stalina, zažaloval v roce 2009 týdeník Novaja gazeta pro pomluvu poté, co noviny publikovaly článek obviňující vůdce Sovětského politbyra z poprav polských válečných zajatců během katyňského masakru v roce 1940.

Článek popisoval Stalina jako „krvelačného kanibala“, a také obviňoval sovětské vůdce z vyhnutí se morální odpovědnosti za mimořádně závažné trestné činy.

Vnitrostátní soudy zamítly žalobu Jevgenije Džugašvili s ohledem na to, že článek týdeníku Novaja gazeta přispíval k veřejné debatě o otázce

hluboké historické diskuse, a že informace o Stalinovi jako o světoznámé osobě vyžadují vyšší stupeň tolerance k veřejné kontrole a ke kritice.

Následně publikovaly tytéž noviny další článek, kde popisovaly difamační řízení. Pan Džugašvili opět týdeník žaloval, ale i tentokrát byl u národních soudů neúspěšný.

ESLP od začátku hodnotil přijatelnost stížnosti z hlediska *ratione personae*. Rozdělil stížnost v tomto ohledu na část, týkající se pověsti Josifa Stalina, a pak jeho vnuka samotného.

Pokud jde o první část stížnosti, ESLP pokračoval ve své ustálené judikatuře, jako například ve věci Sanles Sanles proti Španělsku, s tím, že tato práva nejsou převoditelná.

Proto stížnost v rozsahu vztahujícím se k pověsti Josifa Stalina ihned zamítl.

Pokud jde o pověst samotného stěžovatele jako rodinného příslušníka Stalina, zde ESLP posuzoval opodstatněnost jeho nároku.

Dospěl k závěru, že první článek týdeníku Novaja gazeta přispěl k historické debatě veřejného významu s ohledem na údajnou roli Josifa Stalina při střelbě v Katyni.

Druhý článek se týkal výkladu zjištění v difamačním řízení, a mohl být tedy vnímán jako pokračování stejné diskuse.

ESLP proto uzavřel, že vnitrostátní soudy v souladu se zásadami stanovenými v jeho judikatuře správně rozhodly, že články přispěly k faktické diskusi o událostech mimořádného veřejného zájmu a významu.

Vzhledem k tomuto dodržely tyto soudy spravedlivou rovnováhu mezi právem na ochranu soukromí stěžovatele a novinářskou svobodou projevu.

ESLP shledal na závěr stížnost podanou vnukem Josifa Stalina dne 4. června 2010 za nepřijatelnou (zjevně neopodstatněnou).

Námítkami stěžovatele dle dalších článků EÚLP se nezabýval, jelikož shledal v tomto případě článek 8 jako klíčový.

Alla Tymofeyeva

4. Judikatura vnitrostátních zahraničních soudů

Referendum o ochraně rodiny před
Ústavním soudem Slovenské republiky
(nález PL. ÚS 24/2014 z 28. 10. 2014)

V průběhu roku 2014 zorganizovala občanská iniciativa Aliancia za rodinu sběr podpisů pod petici, jejímž cílem bylo vyhlásit na Slovensku referendum na podporu rodiny a tradičních hodnot.

V referendu se občané měli vyjádřit k následujícím otázkám:

1) Souhlasíte s tím, aby se manželstvím nemohlo nazývat žádné jiné soužití osob kromě svazku jednoho muže a jedné ženy?

2) Souhlasíte s tím, aby párům nebo skupinám osob stejného pohlaví nebylo umožněno osvojení (adopce) dětí a jejich následná výchova?

3) Souhlasíte s tím, aby žádnému jinému soužití osob kromě manželství nebyla přiznána zvláštní ochrana, práva a povinnosti, které jsou právními normami k 1. březnu 2014 přiznány pouze manželství a manželům (zejména uznání, registrace a evidování jako životního společenství před veřejnou autoritou, možnost osvojení dítěte druhým manželem rodiče)?

4) Souhlasíte s tím, aby školy nemohly vyžadovat účast dětí na vyučování v oblasti sexuální výchovy či eutanázie, pokud jejich rodiče nebo děti samotné nesouhlasí s obsahem vyučování?

Po kampani podpořené zejména ze strany římskokatolické a dalších církví získala Aliance pro rodinu v srpnu 2014 potřebný počet podpisů a petici za vyhlášení referenda předala prezidentu Slovenské republiky.

Ten se v souladu se svými dřívějšími prohlášeními krátce nato obrátil na Ústavní soud s žádostí

o přezkum souladu jednotlivých otázek referenda týkajících se ochrany rodiny s Ústavou SR.

Sporným momentem u všech otázek bylo podle prezidenta zejména to, zda předmětem referenda nejsou základní práva a svobody (což vylučuje článek 93 odst. 3 slovenské Ústavy).

Význam rozhodnutí slovenského Ústavního soudu byl umocněn skutečností, že se jednalo o první přezkum referenda, a Ústavní soud proto přijal řadu obecnějších závěrů.

Na prvním místě jde o deklarované sebeomezení v případě přezkumu aktů přímé demokracie.

Ústavní soud přitom hodlá zkoumat, zda by v důsledku referenda došlo k omezení nebo rozšíření standardu lidských práv (odst. 32 – 40 odůvodnění rozhodnutí).

Výsledkem přezkumu Ústavním soudem bylo schválení otázek č. 1, 2 a 4.

První dvě otázky nebyly soudem považovány za kontroverzní, vezmeme-li v úvahu, že se jedná o petrifikaci existujícího právního stavu a zároveň soud deklaroval vlastní zdrženlivost.

Otázka číslo 3 byla považována za protiústavní kvůli nejednoznačné formulaci umožňující dvojí výklad, čímž odporovala požadavku na právní jistotu.

Poslední otázka byla zřejmě nejkontroverznější, neboť soud musel nalézt rovnováhu mezi právem dětí na vzdělání a potenciálně kolidujícím právem rodičů zajišťovat výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.

Nakonec čtvrtá otázka nebyla prohlášena za protiústavní, ovšem soud si vyhradil právo přezkoumat, zda po případném úspěchu referenda bude konkrétní navrhovaná podoba omezení práva na vzdělání obsahovat záruky objektivního, kritického a pluralitního vzdělávání v oblasti sexuální výchovy a eutanázie (odst. 101 odůvodnění rozhodnutí).

Referendum proběhlo 7. února 2015 a zúčastnilo se jej necelých 950 000 občanů; s účastí 21,41% tedy nebylo dosaženo potřebného kvóra, a tak k dosud jedinému platnému slovenskému referendu o přistoupení k EU z roku 2003 další nepřibýlo.

Ukazuje se, že přísné podmínky pro úspěch referenda ovlivňují chování hlasujících.

Z údajů Statistického úřadu SR plyne, že v referendu z roku 2015 se zřejmě značná část občanů nezúčastnila, aby nepřispěli svým hlasem k překročení potřebné 50 % účasti všech oprávněných voličů (čl. 98 odst. 1 slovenské Ústavy).

Přes neúspěch referenda považují rozhodnutí slovenského Ústavního soudu za důležité a v zásadě i přesvědčivě odůvodněné, přestože, jak připomínají oba disentující soudci, bylo přijato v časové tísní (čl. 125b slovenské Ústavy stanoví šedesátidenní lhůtu pro rozhodnutí).

Souhlasím s méně přísným přezkumem aktů přímé demokracie, jakkoliv Ústavní soud přebírá roli garanta, že většina občanů nerozhodne v referendu o omezení lidských práv určité skupině osob.

Slovenský Ústavní soud podle mého názoru správně hledá aktuální standard lidských práv (který se v čase mění), a to zejména v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva.

Pokud jde o meritorní závěry slovenského Ústavního soudu, osobně bych přísněji hodnotil závěrečnou otázku referenda, která podle mého názoru omezuje garantované právo na vzdělání.

Pavel Ondřejek

5. Mezinárodní prameny

Nová mezinárodní smlouva ke korporacím a lidským právům: vstupuje OSN znovu „do téže řeky“?

V červenci letošního roku zasedne na svém prvním zasedání mezivládní pracovní skupina Rady OSN pro lidská práva za účelem sjednání mezinárodní smlouvy upravující činnost nadnárodních korporací a jiných podniků v oblasti lidských práv.

Půjde o třetí pokus o sjednání právně závazného instrumentu týkajícího se korporací a lidských práv na půdě OSN.

Nejprve byl v roce 1990 po dvaceti letech negociací OSN odmítnut Kodex chování pro nadnárodní korporace.

Následně v roce 2004 zamítla tehdejší Komise OSN pro lidská práva (předchůdce Rady pro lidská práva) návrh Norem o odpovědnosti nadnárodních společností a jiných podniků v oblasti lidských práv, zpracovaný jí podřízeným expertním orgánem, tehdejší Podkomisí pro podporu a ochranu lidských práv. Vstupuje OSN znovu „do téže řeky“?

Asi nikoho nepřekvapí, že návrh právní regulace dopadu působení nadnárodních korporací a firem na lidská práva přichází - tradičně - z rozvojových zemí, tedy zemí, v nichž korporace působí, a naráží - opět tradičně - na odpor zemí rozvinutých, tedy zemí, v nichž zpravidla korporace sídlí.

Poté, co v roce 1972 tehdejší prezident Chile, Salvador Allende, obvinil americké společnosti ze zasahování do vnitřních záležitostí Chile, zazněly na třetí Mezinárodní konferenci pro obchod a rozvoj (UNCTAD) poprvé návrhy na vypracování mezinárodního kodexu chování pro korporace.

Následně byla Komise pro nadnárodní korporace pověřena vypracováním právně závazného Kodexu chování pro korporace zahrnujícího rovněž otázku lidských práv.

Stávající iniciativa Rady pro lidská práva probíhá na základě rezoluce Rady pro lidská práva předložené Ekvádorem v červenci roku 2014.

I v tomto případě může být jedním z podnětů ekvádorského angažmá spor s nadnárodními korporacemi, konkrétně probíhající právní boj mezi ekvádorskou vládou a společností Chevron.

V listopadu 2013 Nejvyšší soud Ekvádoru potvrdil rozsudek proti Chevronu ohledně kontaminace Amazonie a pokutu ve výši 9,5 miliard USD.

Chevron se obrátil na investiční tribunál s tím, že rozhodnutí je v rozporu s mimořádnými investorskými privilegii dle dvoustranné investiční smlouvy mezi USA a Ekvádorem.

Obyvatelé rozvojových zemí jsou ve větší míře postiženi negativními důsledky činnosti nadnárodních korporací na životním prostředí, zdraví a životech, právech původních obyvatel či bezpečnosti.

Nutno dodat, že vlády rozvojových zemí k těmto porušením v některých případech přispívají, v jiných případech - zejména autoritativních režimů - jsou dokonce primárními aktéry, anebo nejsou schopny nastavit a zajistit rámec proto, aby k takovýmto porušením nedocházelo či byly následně adekvátně sankcionovány.

Rovněž je skutečností, že zisky některých korporací dnes převyšují hrubý národní produkt zemí, v nichž působí, a poměr sil mezi korporacemi a některými státy se za posledních 40 let dramaticky změnil.

Rozvinuté země, jakož i korporace samotné, podobné iniciativy radikálně odmítají. Právě postoj rozvinutých zemí, za aktivního lobbyingu korporací, vedl k zamítnutí předchozích snah o právně závazný instrument.

Pokud jde o stávající iniciativu, USA a EU již po přijetí rezoluce oznámily, že se sjednávání nového instrumentu nebudou vůbec účastnit.

Jak známo, rozvinuté země (jakož i korporace) upřednostňují v této oblasti platformy dobrovolné, ať už Globální kompakt OSN či Principy firem a lidských práv (prof. Ruggieho) přijatých Radou v roce 2011.

Pro tyto je charakteristické zahrnutí všech aktérů (tedy i korporací a jejich sdružení) do tvorby těchto standardů a absence monitoringu či jakéhokoli kontrolního mechanismu.

Dle jejich názoru je právní regulace v této oblasti téměř výhradně věcí práva vnitrostátního, mezinárodní společenství si sděluje dobré praktiky a nabyté zkušenosti.

Toť tedy známé rigidní politické postoje. Ty jsou odraženy i ve stávající iniciativě, kterou tak odsuzují k neúspěchu.

Proponentům iniciativy se podařilo rezoluci sice prosadit, přičemž však pro ní nehlasovala ani většina členů Rady.

Politický mandát pracovní skupiny je tedy velmi slabý. Rovněž instrument, který by měl být sjednán je nedostatečně vymezený.

Zdá se, že aspiruje na všeobjímající smlouvu v oblasti byznysu a lidských práv, tedy teoreticky zahrnující standardy týkající se pracovního práva, ochrany spotřebitele, práva životního prostředí, trestního či humanitárního práva.

Toto může vést k větší nutnosti abstrakce a tímto oslabení stávajících standardů, nezbytnosti další interpretace ze strany států a tedy spíše k roztržtění než univerzalizaci.

Nejasný je též rozsah instrumentu, kdy rezoluce v názvu zahrnuje „jiné podniky“, přičemž v poznámce pod čarou je výslovně vylučuje, čímž omezuje instrument pouze na nadnárodní korporace.

Nedá se vyloučit, že takováto smlouva by mohla být za stávajících okolností rozvojovými zeměmi sjednána a přijata, nicméně její praktický přínos by byl zanedbatelný.

Proto je i v jejich zájmu vykročit směrem k nalezení smysluplného vymezení obsahu a rozsahu smlouvy v jasně definovaných oblastech, v nichž by mohla být potenciálně užitečná, jakož i akceptovatelná pro země rozvinuté.

Většina z těchto, jak bylo uvedeno, se však na jednání vůbec nechystá dostavit.

Tím si ovšem uzavírají cestu k dialogu a předem odmítají možnosti pro užitečný posun k silnější ochraně lidských práv v dané oblasti.

S argumentem, že je potřeba nejdříve implementovat Ruggieho Principy a tedy investovat zdroje tímto směrem, se tak zbavují příležitosti přispět k jednání, které tak jako tak, probíhat bude.

Odpovědný postoj na mezinárodním fóru zahrnuje respekt k odlišným postojům, neúčast řešení daného problému nikam neposune.

Vždyť ani prof. Ruggie nevyločil ve svých zprávách předkládaných Radě možnost přínosu případných nových mezinárodněprávních standardů v dané oblasti, pokud se budou týkat specificky definovaných oblastí, v nichž je takováto úprava potenciálně potřebná a přínosná.

Implementace Ruggieho principů a priori nevylučuje případné posílení právně závazných standardů.

Pracovní skupina má v průběhu prvních dvou zasedání definovat obsah a rozsah nové smlouvy, což bude klíčové pro její potenciální užitek a mohlo by být pro rozvinuté země příležitostí pokusit se posunout vývoj správným směrem.

Relevantní otázkou, kterou by si státy měly klást je, zda a jak může případný instrument posílit ochranu lidských práv před případným negativním vlivem nadnárodních korporací oproti stávajícím standardům mezinárodního práva?

Návrh instrumentu Podkomise odmítnutý v r. 2004 zahrnoval sice užitečné elementy, nicméně stanovením přímých povinností korporacím přímo z mezinárodního práva přeskočil vývoj o několik dekád.

Není překvapující, že státy nebyly na takovýto radikální posun připraveny, zejména pokud nevěšel z jejich vůle a dílny.

Dalším problémem byl všeobíejmáající obsah, stanovící závazky korporací a firem mnohdy silnější než závazky států, jakož i nedostatečné vymezení odpovědnosti mezi státem a korporacemi. Tohoto by se měl navrhovaný instrument vyvarovat. Měl by zachovat tradiční přístup a stanovit právní závazky států, nikoli korporací.

Tyto závazky by měly směřovat k silnější ochraně práv jednotlivců před případným negativním vlivem činnosti nadnárodních korporací a firem tam, kde takovouto ochranu stávající lidskoprávní smlouvy nezahrnují.

Smlouva by mohla například stanovit povinnost států stíhat určitá jednání korporací, takováto jednání definovat, zakotvit povinnost a parametry mezinárodní spolupráce či vyjasnit otázku extraterritoriality. Rovněž by měla stanovit povinnosti států, pokud jde o přístup obětí porušení lidských práv v důsledku korporátní činnosti ke spravedlivému zadostiučinění.

Pokud OSN nemá vstoupit „do téže řeky“, tedy pokračovat v polarizaci a neúspěchu v řešení dané otázky v mezinárodněprávní rovině, měly by státy ustoupit od svých automatismů a snažit se posunout ochranu lidských práv v této oblasti o stupeň výš.

Česká republika by se mohla pokusit diskutovat s unijními partnery smyslupnou účast na jednáních pracovní skupiny a přijít s konkrétními návrhy, jak toho dosáhnout.

Ivana Machoňová Schellongová

6. Zprávy a informace

Zpráva Generálního tajemníka Rady Evropy o demokracii a lidských právech v Evropě

Generální tajemník Rady Evropy Thorbjørn Jagland předložil v květnu 2015 Výboru ministrů, tedy nejdůležitějšímu orgánu Rady Evropy, zprávu o stavu demokracie, lidských práv a právního státu v Evropě.

V této zprávě v úvodníku Generální tajemník uvádí, že dle historie víme, že tam, kde jsou lidská práva potlačována, směřuje tato situace k převratu.

Naopak společnosti, které podporují své občany a jejich záruky, lépe dosahují udržitelného míru.

Na základě těchto faktů, hovoří Generální tajemník o potřebách demokratické bezpečnosti⁷ (democratic security), a v souvislosti s tímto upozorňuje, na dvě největší hrozby, kterým v současné chvíli Evropa čelí:

- 1) nárůst extremistického násilí,
- 2) krize na Ukrajině.

⁷ **Demokratická bezpečnost** je stará idea. Již okolo roku 1700 filozofové tvrdili, že v demokratických národech (řídících se pravidlem většiny) by si lidé daleko méně vybrali válku, než jejich vůdcové, obávající se těžkých ztrát. Zkušenosti v průběhu posledních 300 let v drtivé většině podporují tento názor. Demokracie zřídka, pokud vůbec, vstupují navzájem do války. Demokracie chrání i od vnitřních sporů.

Důvody jsou následující:

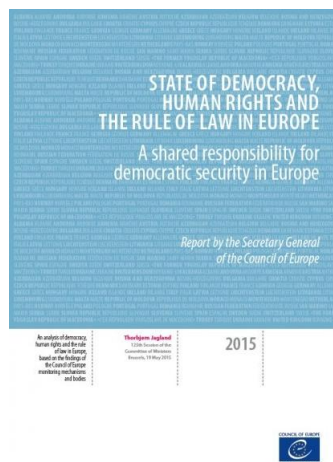
- 1) Demokratický systém poskytuje efektivní kontrolu nad výkonnou mocí. Nezávislá justice a silný parlament brání před zneužitím či nezvládnutím této moci a její zkorumpování. Svobodná média, by měla držet celý tento systém zodpovědný.
- 2) Demokracie pečuje o toleranci založenou a sdílenou s občanskými hodnotami.
- 3) „Soutěž“ myšlenek a pluralita různých hlasů tvoří dynamickou společnost, která je schopnější čelit novým hrozbám.

Tzv. „**hard security**“ je i nadále zásadní a je založená na tradičních modelech odstrašování a vojenské kapacity. Sama o sobě nicméně nemůže garantovat stabilitu. Demokratické normy a postupy jsou důležité atributy pro trvalý mír.

Nedávné teroristické útoky v Paříži a Kodani byli zničující. Xenofobie, populismus a šovinismus jsou opravdu na vzestupu a vlády musí začít jednat.

To by znamenalo daleko přísnější sankce pro jednotlivce, kteří chtějí takovýmito prostředky způsobit újmu.

Rada Evropy připravuje první mezinárodní úmluvu, která by pomohla státům stíhat zahraniční teroristické bojovníky.

Je jasné, že takováto smlouva sama o sobě nebude zcela dostačující. V boji proti radikalizaci a extremismu musíme najít vhodnou politickou praxi, která podporuje toleranci.

Musíme naučit mladé lidi žít jako osvětlené občany. Jinými slovy, generální tajemník vyzývá k demokratické odpovědi.

Jednostranná změna ukrajinských hranic a to pomocí síly, tak jak se to stalo na Krymu, není ospravedlnitelná.

Tento způsob vede vždy ke krizi a daleko častěji k válce.

Tato situace by nám ale neměla bránit v pochopení ukrajinského problému, který nezačal a ani neskončil tímto jednáním.

Rozšiřující se korupce, nedostatek nezávislých institucí a nezvládnutí moci, příliš oslabil tuto zemi.

Kyjev správně uznává, že nová politická dohoda musí podpořit trvalou stabilitu země.

Bude zapotřebí revidovat ústavu za účelem decentralizace moci, reformovat soudnictví a chránit lidská práva.

Rada Evropy nebude šetřit žádné úsilí v tomto procesu, neboť co se v budoucnu stane na Ukrajině, bude mít důsledky nikoliv jenom přes hranice Ukrajiny, ale napříč celou Evropou.

Stabilní národy, potřebují stabilní sousedy a je to v zájmu všech států, dát těmto chystaným

reformám svoji plnou podporu. Demokratická bezpečnost je sdílenou odpovědností všech národů.

Zpráva se skládá z pěti částí a přílohy, která obsahuje zmíněné výzvy a doporučení k níže uvedeným oblastem:

- 1) efektivní a nezávislá justice,
- 2) svoboda slova (projevu),
- 3) svoboda shromažďování a sdružování,
- 4) funkčnost demokratických institucí,
- 5) otevřená společnost a demokratické občanství.

Seznam pěti pilířů není kompletní, ale zahrnuje nejdůležitější aspekty demokratické bezpečnosti.

Parametry byly vybírány v souladu s právními standardy a normami Rady Evropy a odráží zprávy a doporučení příslušných institucí a orgánů Rady Evropy.

Obzvláště je tímto míněn Výbor ministrů, Evropský soud pro lidská práva, Parlamentní shromáždění, Kongres místních a regionálních orgánů a v neposlední řadě také Komise pro lidská práva a Benátské komise.

Podrobné závěry z této zprávy lze nalézt na webových stránkách:

<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2742889&SecMode=1&DocId=2263108&Usage=2>

Kamila Hájičková

Seminář o obyčejovém mezinárodním právu a lidských právech

Dne 4.5.2015 se v Paláci národů v Ženevě konal seminář, který zorganizovaly právnické fakulty Univerzity v Oslo a Univerzity v Ženevě, s podporou Zvláštního zpravodaje OSN pro mučení, Zvláštního zpravodaje OSN pro mimosoudní, hromadné nebo svévolné popravky, Zvláštního zpravodaje OSN pro lidská práva migrantů a předsedy Pracovní skupiny OSN pro svévolné zadržování.

Dopolední zasedání zahájil prof. M. Andenas (Uni Oslo, předseda Pracovní skupiny pro svévolné zadržování).

V prvním panelu, kterému předsedal Sir Michael Wood, bývalý právní poradce FCO, člen Komise OSN pro mezinárodní právo (ILC), na téma formování obyčejové a lidská práva, vystoupili Sir Nigel Rodley (Uni Essex, člen Výboru OSN pro lidská práva), prof. P. Šturma (PF UK, člen ILC) a prof. M.K. Addo (Uni Exeter, člen pracovní skupiny OSN pro business a zvláštní lidskoprávní procedury).

Jde o docela aktuální téma, které se odrazilo též v diskusi ILC k tématu identifikace obyčejového mezinárodního práva (zvláštní zpravodaj M. Wood).

Druhým tématem bylo utváření kogentních norem a vztah k formování obecného obyčejové. S hlavním referátem vystoupil prof. R. Kolb (Uni Ženeva), na něj pak navázal prof. D. Tladi (Uni Pretoria, člen ILC).

První je autorem řady prací o jus cogens, druhý byl na letošním zasedání ILC jmenován zvláštním zpravodajem pro nově zařazené téma Jus cogens.

Další panel, kterému předsedal prof. G. Nolte (Humboldt University Berlin, člen ILC), měl jako téma obyčej a smlouvy, jejich výklad a obecné zásady v právu lidských práv.

Promluvili v něm prof. F. Crépeau (McGill University, zvláštní zpravodaj OSN pro lidská práva migrantů), Dr. M. Happold (Uni Luxembourg), prof. J. Wouters (KU Leuven) a Dr. E. Bjorge (Uni Oxford).

Odpoledne se konaly další dva panely. Prof. M. Andenas předsedal panelu "Mezinárodní judičiální orgány a formování obyčejového mezinárodního práva", kterého se účastnili prof. Th. Meron (HEI Ženeva, New York Univ., předseda ICTY), prof. H. Tigroudja (Uni Aix-Marseille), J.R. Leiss (Uni Oslo) a M. Lippold (Uni Göttingen).

Na to navázal poslední panel s názvem "Mnoho režimů, ale jedna metoda?", kterého se účastnili Dr. Bjorge (chair), prof. Wouters, A. Dienelt (Uni Hamburg) G. Bianco (Uni Oslo, Uni Paris 1).

Na tomto semináři se sešla řada akademiků, členů lidskoprávních orgánů OSN a členů ILC, jejichž zasedání toho dne právě začínalo. Lze proto jen doufat, že na setkání a l'esprit de Genève naváže další vědecká spolupráce v dané oblasti.

Pavel Šturma